

УДК: 37.015.311:37.012

ЯК СТАТИ ПРЕДСТАВНИКОМ РАСИ УСПІШНИХ ЛЮДЕЙ? ПОГЛЯД ПЕДАГОГА

Гладун О. В.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна, Вінниця

У статті обґрунтовано основні підходи до визначення статусу успішності у сучасному суспільстві. Аналіз складників успішного становлення та утвердження особистості подається через призму поглядів деяких дослідників, опис експериментальної роботи соціологів, психологів, істориків початку ХХ століття і сучасності. Набуття людиною високого статусу є сукупністю дотримання та виконання певних дій, наслідком кропіткої роботи над вдосконаленням «Я-особистості». На прикладі шляху до успіху деяких представників раси успішних людей, утверджується взаємозв'язок багатьох невіддільних людині ситуацій, що беззаперечно впливають на її професійне становлення. Як стати успішним, чи може стати таким кожен представник соціуму, як соціум сприймає успішних людей, - ці і деякі інші питання є предметом нашого дослідження.

Ключові слова: статус, низький статус, аутсайдер, явище успішності, особистість, соціум, компоненти успішності.

Гладун О. В. Как стать представителем расы успешных людей. Рассуждения педагога / Винницкий государственный педагогический университет имени М. Коцюбинского, Украина, Винница

В статье обосновано различные взгляды на определение статуса успешности в современном мире. Анализ составляющих успешного становления и самоутверждения личности рассматривается в совокупности взглядов некоторых исследователей, описание экспериментальных трудов социологов, психологов, историков начала ХХ века и современности. Приобретение человеком высокого статуса является совокупностью соблюдения и выполнения конкретных действий, следствием кропотливой работы над собой и реорганизацией «Я-личности». На примере пути к успеху некоторых представителей расы успешных людей, утверждается взаимосвязь некоторых неподвластных человеку ситуаций, что влияют на его профессиональное становление. Как стать успешным, может ли стать успешным каждый представитель социума, как социум воспринимает успешных людей, - эти и другие вопросы входят в основу предмета нашего исследования.

Ключевые слова: статус, низкий статус, аутсайдер, явление успешности, личность, социум, составляющие успеха.

Postgraduate Department of Pedagogy Institute of Pedagogy, Psychology and Arts O. V. Gladun How to Became to Representative of Race of Successful

people? View Teacher / Vinnytsia State Pedagogical University, Ukraine, Vinnitsa

In the article the basic approaches to determining the status of success in modern society. Analysis of constituents of a successful establishment and approval of personality fed through the prism of views some of researchers, a description of the experimental work of sociologists, psychologists, historians of the early twentieth century and contemporaneity. Acquirement human of high status is a set of compliance and perform certain action, the result of hard work over the reorganization of "self-personality". On the example of the way to success of some representatives the races of successful people, confirms a ligament the many of human situations, which are not influenced by them, which undoubtedly affect them professional formation. How to become successful, can become such every representative of socium, how socium perceives successful people, - these and some other problem are the subject of our study.

Keywords: status, low status, outsider, the phenomenon of success, personality, socium, the components of success.

Вступ. Інформаційний прес сучасних змін, переоцінка цінностей, стрімкий злет популярності заміників людських почуттів, що ми знаходимо через віртуальний світ, і безліч технічних новинок залишає відбиток на формуванні повного комплексу характерних рис цілісної особистості. Віддаючи перевагу полегшенню життя через використання праці інших, сподіванням на випадкове вирішення всіх наших проблем, ми поступово втрачаємо віру на краще майбутнє, входимо в депресивний стан, страждаємо на психологічні і фізіологічні розлади. Здається, поштовх до дій диктує нам наш внутрішній голос, інтуїція, поради в стрічках новин соціальних мереж, низки статей у ЗМІ, запрошення на тренінги із психології з яскравими і манливими темами ...

Статус неповноцінного члена суспільства, низьку самооцінку і рівень готовності до маневрування на хвилях бурхливого сьогодення людина, як правило, набуває в дитинстві. Психолого-педагогічна література рясніє зверненнями до педагогів з приводу роботи з учнями, котрі є вразливими у спілкуванні з однолітками та дорослими, мають негативний комунікативний досвід, не пристосовані до співпраці з класом, відтак набувають низького статусу в колективі, залишаються поза увагою вчителів, осторонь шкільного життя, у майбутньому – на узбіччі соціуму. При цьому не обов'язково, що учень обмежений у розумових здібностях чи талантах, має відхилення в розвитку; більшість школярів немає потрібного оточення □ життєво важливого трикутника «батьки – ровесники – учителі», яке бстало фасилітатором і помічником у ствердженні юної особистості.

Чи не кожна молода людина сьогодні робить ставку на забезпечене майбутнє, стрімку кар'єру, утвердження у важливих сферах життя (соціальна, професійна, сімейна), навіть на духовний розвиток. Проте, чи не кожна молода людина викривлено уявляє шлях до такого майбутнього,

вагається у виборі професії, несерйозно ставиться до здобуття освіти, пояснюючи це тим, що багато успішних людей досягли визнання без закінчення вищого навчального закладу. Ми любимо розповідати історії про стрімкі кар'єрні злети героїв-самітників із бідних сімей, недосконалих у своїй зовнішності, котрі йшли всупереч усьому і досягали успіху. Чи справді це так? Чи реально досягти успіху в сучасному вирі життя? Адже суспільство як цілісна система об'єктивно зацікавлене в сильних його представниках. І чи можливо досягти успіху без допомоги суспільства?

Проблема становлення успішної особистості завжди цікавила філософів, психологів, соціологів, педагогів. Міф про людей, які «зробили себе самі» розповідає, що герой без перешкод долає усі випробовування долі. Однак мовчить про те, як у потрібний час скористатись цими випробуваннями і перетворити їх на користь. Дослідники розглядають явище «успішності», як правило, кожен у різному руслі, вбачаючи досягнення успіху через виконання деяких завдань, досягнення певних цілей, відповідність критеріям.

Проаналізувавши праці Д. Карнегі, Дж. Т. Мангана, М. Гладуелла, Дж. Дорнана, С. Росса, А. Новака, спробуємо створити картину життя успішної людини з точки зору її нахилів і здібностей, родового дерева, сім'ї, найближчого оточення, освіти, духовного розвитку та фізичних можливостей.

Мета – виявити найоптимальніші шляхи досягнення успіху; діагностувати програму «успішна особистість» згідно з запропонованими джерелами.

Досягнення мети можливе через виконання таких завдань:

- визначити актуальні літературні та наукові праці, присвячені дослідженню категорії успішних людей;
- проаналізувати основні підходи до проблеми досягнення успішності;
- визначити шляхи досягнення успіху; характерні риси особистості, які досягають успіху;
- дослідити важливість професійної самореалізації.

Актуальність дослідження успішності і самоствердження в житті беззаперечна. Визначення поведінкового стилю, притаманного людям, котрі утвердились в основних сферах життя, допоможе окреслити струнку схему досягнення успіху.

Під час спілкуванні з учнівською і студентською молоддю ми неодноразово наштовхуємось на переконання у необов'язковій наявності освіти для досягнення успіху. Такого роду пропаганда провокує чимало проблем у майбутньому людини, спричиняє розчарування, дезадаптацію, психологічні розлади, пов'язані із втраченим часом, загубленими можливостями. Найпродуктивнішим періодом для практичного втілення мрій і реалізації у професійній, сімейній, духовній сферах, а, отже, набуття позитивного соціального статусу, вважається віковий період з 18 до 30

років. Парадокс у тому, що в цей час молодь немає того досвіду, який би допоміг зрозуміти його важливість. Звідки переконаність у сучасному суспільстві, що успіх дається в подарунок за даремно втрачений час і неосвіченість?

«Ніколи не дозволяйте вводити себе в оману розповідями про те, як комусь вдалось досягнути вершин успіху за короткий час. З швидким успіхом приходять швидкий провал. Картковий будиночок можна збудувати, не втративши багато сил і енергії, але з першими слабкими поривами вітру він зруйнується. Високі досягнення, сильне беззаперечне лідерство і тривала слава досягаються роками», - стверджує Дж. Дорнан [1, с. 17]. М. Гладуелл у своїй праці «Генії і аутсайтери ...» додає: «Те, що ми називаємо талантом, є ніщо інше як результат складного синтезу здібностей, сприятливих можливостей і випадково отриманої переваги» [2, с. 35]. Ми звикли вважати, успіх, талант і визнання або є, або його немає. Деяким вдається отримати ці складові життя через удосконалення свого внутрішнього світу.

Дж. Дорнан вважає ключовими елементами успіху: самовиховання («...приділяти час будівництву «цегляних споруд» нашого характеру» [1, с. 16]); усунення внутрішнього негативу, самокритики, порівнянь з іншими; прийняття власного минулого; підтримка найближчого оточення («Краще вчасно похвалити, ніж вимагати досконалості» [1, с. 28]); розробка позитивного спілкування з собою («Людська свідомість працює за принципом СВСВ: «Сміття при вході - сміття при виході»; якщо Ви засмічете свій розум страхами, негативною критикою, то і в відношенні до себе будете відчувати страх і негатив. Якщо використовувати позитивні судження, цілком можливо до себе почнете ставитись інакше. Визначте власні ціннісні сильні характеристики і фокусуйтеся на них щодня. При цьому важливо остерігатись надмірного самопоклоніння [1, с. 25]); уміння аналізувати уже досліджену інформацію - «брати в борг у інших» (користуватись напрацюваннями видатних педагогів, науковців, митців); бути послідовним на шляху до поставленої мети; уміння прислухатись до свого внутрішнього голосу, а не жити порадами інших і робити правильний вибір, адже життя, як і шлях до успіху – це сума правильних виборів.

М. Гладуелл, у свою чергу, основну увагу зосереджує на зовнішніх умовах, що спонукають людину до досягнення мети. Історії, описані у книзі «Генії та аутсайтери: чому одним все, а іншим нічого» при поверхневому аналізі доводять, що кожна майже кожна людина може стати успішною у певній сфері, головне, - виявити здібності особистості, її сімейне і соціальне оточення, фізіологічні показники, а також можливість скористатись сприятливими умовами, які у певний історичний період дарує життя. Здавалося б, стати успішним може кожен, однак ризик народитись не у тому місці і не в той час також відіграє неабияку роль.

Розглянемо кілька прикладів. Принцип меритократії, що прийнято вживати у політичній думці, (від лат. *meritus* – гідний і грецьк. *kratos* – влада; буквально – влада найбільш обдарованих) – одна з елітарних концепцій у західній політичній науці, основою якої є принцип індивідуальної заслуги у здійсненні політичної влади і соціального управління. Прибічники меритократії вважають, що в умовах НТР (науково-технічної революції) управляти повинні особи, котрі мають особливі здібності і чесноти, високі інтелектуальні якості і кваліфікацію, що відповідає потребам НТР. Засновником концепції меритократії є англійський соціолог М. Янг, на думку якого, у суспільстві повинен існувати принцип, за умовами якого на керівні посади мають висувати з усіх верств суспільства найбільш обдарованих і здібних людей [3]. Принцип меритократії беззаперечно діє у спорті. Ознайомившись із списками гравців хокейних команд «ЛетбріджБронкс» і «Медісін-Хат Тайгерс», що входили до Major(JuniorA) [2, с. 12-20], канадський психолог Р. Барнслі вперше загострив увагу на феномені «відносного віку». Закономірність дати народження усіх професійних хокейних гравців будь-якого періоду вражає і, водночас, є очевидною, - січень, лютий, березень. Справа в тому, що в Канаді, беззаперечному лідері у хокеї, відбір у віковій хокейній групі закінчується 1 січня. Іншими словами, дитина потрапляє у дев'ятилітню команду, якщо їй виповнюється 9 років до 1 січня. У тому разі, якщо дитині 2 січня виповнюється 10 років, вона займатиметься в групі із 10-літніми хлопчиками. У цьому віці різниця терміном у 12 місяців означає помітні відмінності у фізичній формі. У Канаді тренери починають відбір гравців до елітних команд з хокею у віці 9-10 років. Звичайно, попитом користуються найбільш прудкі і високі хлопці, які мають перевагу в кілька місяців. Далі з дитиною займаються найкращі тренери, вона грає поруч з обдарованими товаришами і приймає участь у значно більшій кількості матчів. У результаті маємо талановитого гравця дорослої ліги. Невелика перевага у кілька місяців перетворюється на безліч сприятливих умов і ситуацій.

Традиційним видом спорту в США багато років є бейсбол. Відбір у всі позашкільні команди із бейсболу завершується 31 липня. Неважко здогадатись, що більшість провідних бейсболістів святкують свої дні народження у серпні.

У європейському футболі діють ті ж правила, що у канадському хокеї і американському бейсболі. Відбір до юнацьких команд із футболу у Великобританії закінчується 1 вересня. Кілька років тому у Чемпіонаті англійської Прем'єр-ліги грало 288 футболістів, котрі народились у період з вересня по листопад і лише 136 – у період між червнем і серпнем [2, с. 24].

До речі, батьки, чий діти народились в кінці навчального року воліють почекати із влиттям свого чада в освітній процес, відкладаючи це до наступного року. Сьогодні ситуація інша – більшість дорослих вважає вигідним рішенням віддавати 5-річну дитину до 1-го класу, вважаючи, що

через деякий час здібності їх дитини вирівнюються із учнями, котрі також навчаються у цьому класі. Проте це не так. Ситуація аналогічна із хокеєм, бейсболом і футболом. 5-річній дитині важче виявити власні здібності і утримуватись на одному шаблі із дорослішими однокласниками. Заклади освіти, цілком можливо, могли б діяти за принципом вікового відбору. У такому разі більшість з тих учнів, хто не через свою провину опинився «за бортом» успішності, виграли б і час, і можливість. Хотілося б вірити, що на долю особливих людей припадатимуть особливі можливості.

Ефект відносного віку не є досконалим, але, як бачимо, все ж надає значної переваги тим, хто народився у конкретний період.

М. Гладуелл, загострюючи увагу на критеріях успіху, намагається показати, що причини цього ж успіху заховані значно глибше, аніж ми можемо уявити, а успіх більшості визнаних особистостей значно більше залежав від сприятливих ситуацій, дарованих їм долею. Однак автор виділяє наступну ознаку, що беззаперечно діє на шляху до омріяного успіху – 10 000 годин практики. Невропатолог Д. Левітін зазначав: «За результатами багатьох досліджень вимальовується така картина: не важливо про яку сферу діяльності йде мова, для досягнення високого рівня майстерності потрібно 10 000 годин практики» [2, с. 41]. Такий період потрібен для постійної роботи над удосконаленням навичок приблизно 3 год. вдень, 20 год. на тиждень, протягом 10 років у сумі дають 10 000 годин практики. У розповідях про життя В. Моцарта, Б. Джоя, Б. Гейтса, «Бітлз», М. Гладуелл доводить ствердність цього правила. Нікому ще невідомі випадки, коли високий рівень майстерності досягався за короткий період часу.

Настала черга розвіяння стереотипу щодо непотрібності освіти для досягнення успіху (не важливо, чи плануєте Ви стати успішною домогосподаркою, ді-джеєм, водієм ін). Ми часто наштовхуємось у соціальних мережах на вислів: «Білл Гейтс не закінчив університет, але став успішним, заснувавши Microsoft». Зважаючи, що сучасна молодь не уявляє життя без спілкування у мережі Інтернет, до чого закликають адміністратори? Не можемо дослідити, чи всі керуються цим правилом і хто йому вірить, проте всім, без сумніву, воно подобається. Навіщо ускладнювати власне життя непотрібним навчанням? Проте ті, хто насправді має мету досягнути успіху перевіряють правдивість цитати. А вона у наступному: Б. Гейтс, у юності талановитий математик, родом із заможної родини (батьки також були нащадками багатой інтелігенції; батько – провідний юрист). Батьки Білла завжди прагнули розвивати здібності свого сина, не відмовляючи йому у потрібній техніці, купівлі комп'ютерного терміналу для школи, у якій навчався майбутній геній, вкладенні грошей у розвиток його справи. Блискучий молодий математик Б. Гейтс дійсно покидає навчання у Гарвардському університеті, щоб, відкривши для себе програмування, із друзями заснувати Microsoft. Якщо у людини немає стільки цілеспрямованості і знань як у Б. Гейтса, приміряти до себе вищеописаний вираз не варто.

Для ствердження дієвості фактору сприятливої можливості (народження у певний час, знайомство із важливими людьми, позитивної дії виховання, доленосних зустрічей тощо) і її відсутності у людей, котрі мали інші причини для досягнення успіху, М. Гладуелл наводить приклад Кріса Лангана, генія, IQ якого сягає позначки 195 (для порівняння IQ А. Ейнштейна, за різними джерелами 150 і 200). К. Ланган володар видатного інтелекту, вважається найрозумнішою людиною США, можливо і сучасності. І, припустивши, що він міг народитись в іншій сім'ї, а не у багатодітній бідній родині із вітчимою, який зловживав спиртними напоями, а викладачі коледжу зрозуміли важливість для Кріса роботи і пішли назустріч із зміною розкладу, про К. Лангана писали б не газети, а його статті друкували наукові видання. Середовище, у якому живе особистість багато важить для розвитку практичного інтелекту і втілення перспектив у реальне життя.

Виділимо критерії успіху, розподіливши їх на дві категорії, внутрішні і зовнішні (за Дж. Дорнаном і М. Гладуеллом).

Внутрішні:

- наявність мети і цілеспрямований поступовий шлях до неї;
- виховання;
- підтримка батьків;
- чітке уявлення (картина) майбутнього успіху;
- самоідентифікація з успіхом;
- внутрішній потенціал, позитивне сприйняття дійсності;
- усвідомлення власних прав;
- практичний інтелект;
- задоволення від втілення обраного шляху до успіху (мотивація);
- сила волі, терпіння, віра в успішне майбутнє.

Зовнішні:

- виховання;
- матеріальна і моральна підтримка батьків (орієнтація на розвиток практичного інтелекту);
- освітнє середовище;
- постійна робота над удосконаленням навичок (10 000 год. практики);
- талант;
- сприятливі ситуації, умови;
- працелюбність.

Якщо виокремити основні з них, то для досягнення успіху і відчуття реалізованості у майбутньому достатньо: виховання, таланту, практики, пристрасної працелюбності і сприятливих умов.

Як не парадоксально, та більшість має викривлене розуміння поняття «успіх», трактуючи його як досягнення слави, матеріальних статків, задоволення усіх зовнішніх потреб (без акценту на внутрішній духовний розвиток) тощо. Успішним може стати кожен, хто старанно виконуватиме власну роботу, на професійному рівні розумітиметься у всіх її нюансах і

користуватиметься повагою і визнанням колег. Дж. Дорнан наголошував: «Людина, котра щодня якісно виконує свою роботу, не витрачає час впусту є продуктивною, завершує день з відчуттям підкріпленої і утвердженої самооцінки».

А. Ренд у своїй праці зазначала, що у житті значення має лише одне – наскільки добре ти виконуєш свою роботу. Більше нічого. Тільки це. А все інше додаватиметься упродовж життя. Усі моральні кодекси, що нав'язують нам, подібні папірцям. Кодекс компетентності – чи не єдина моральна цінність, відповідна золотому стандарту [4].

Щоб виховати успішну особистість, педагогу самому треба бути успішним у професійній діяльності. Успішні особистості вчилися в успішних особистостях. Батьки часто перекладають відповідальність на учителів не лише за виконання навчальної програми разом зі своїми дітьми, але і супровід виховної діяльності. Мовляв, учитель винен у неуспішності, негативному статусі учня у колективі, відсутності комунікативних навичок, відсутності друзів. Навчально-виховний процес – це спільні дії і учителів, і батьків. Навчальна програма сьогодні завантажена інформацією, що не дає можливості учителю належної уваги приділяти вихованню. Освітній процес повинен бути реорганізований таким чином, щоб значну частину його займало виховання через введення низки етичних дисциплін та предметів, пов'язаних із розвитком і вдосконалення моральних норм, духовного етикету. Програма вузів педагогічного напрямку зосереджена на майстерності викладання навчального матеріалу. Майбутні педагоги джерело своєї діяльності повинні вбачати у глибинах власної душі, а результатом власної педагогічної діяльності – виховання готової до сучасного життя юної індивідуальності із розвиненими здібностями, обізнаної з можливими варіантами розвитку власного таланту, практичним інтелектом.

Педагог - збірний образ, структурований за вимогами елітарної особистості, з якісними рисами освітянського змісту, покликанням якого є полегшення навчально-виховного процесу для учнівської молоді. Саме такий учитель зможе розвинути закладені батьками основи успішної людини.

Явище фасилітації є ключовим для педагогічної діяльності. Воно стало предметом розгляду у педагогії, психології, соціології та цікавило низку дослідників: С. Харкінса, М. Шеріфа, Н. Тріплетта, Ф. Олпорта, В. Бехтерева, О. Врублевську, В. Давидова, Г. Коджаспірову, Є. Шиянова та ін. Задля розуміння явища фасилітації варто опиратись на сучасних вітчизняних науковців, серед яких: І. Жижин, С. Дячук, М. Казанжи, О. Левченко, О. Фісун, О. Шевченко. Названі автори визначають фасилітацію як:

1. стиль педагогічного спілкування, який передбачає полегшену взаємодію під час спільної діяльності студентів та викладачів; не нав'язливу допомогу групі чи окремій людині в пошуку засобів виявлення

розв'язування проблем, налагодженні комунікативної взаємодії між суб'єктами діяльності (С. Дячук);

2. ключовий чинник професіоналізму педагога, що охоплює особистісні риси та характеристики (спрямованість, стосунки, мотиви, цінності тощо) і їх професійне втілення у діяльності та спілкуванні (індивідуальний стиль діяльності, комунікативна компетентність тощо) [5, с. 260;] (К. Шевченко).

3. допомогу учням у розумінні себе, у пошуку гармонії у стосунках з іншими (учнями, друзями, учителями, рідними); процес перетворення класу на спільноту, включаючи і самого учителя; процес створення зворотних взаємозв'язків з учнями; організація процесу навчання, за якого один із представників учнівського колективу виконує роль асистента учителя; організація груп вільного навчання з метою підвищення культури міжособистісного спілкування, актуалізації особистісних установок (доброзичливості, безоцінного, сприйняття), які характерні для учасників фасилітуючого навчання [6, с. 138] (О. Фісун);

4. дотримання фасилітатором політики непрямого втручання, допомогти розвитку навичок співпраці між учнями, встановлення справедливості, вирішення конфліктних ситуацій;

5. сприяння у розвитку іншої людини, і має вияв у розвитку самого фасилітатора, тобто має чітке спрямування на себе [7, с. 34] (М. Казанжи).

Педагог-фасилітатор у змозі організувати учнівський колектив таким чином, щоб наповнити клас дружньою атмосферою, взаємною повагою, підтримкою; залучитись допомогою «сильних» учнів у процесі роботи із учнями, що потребують додаткової підтримки, мають низький статус у класі, не мають навчальних досягнень, не є активними учасниками шкільного життя; адаптувати і створити спеціальні умови для учнів, котрі долучились до учнівського колективу нещодавно; створити класні, шкільні виховні заходи із використанням креативної сполучної діяльності педагога і класу.

Безумовно, від учителя позиція фасилітатора вимагає постійної сконцентрованості на процесі власного самовдосконалення. Подібна позиція педагога у відношенні до класу є досить вагомою через невичерпні можливості для допомоги і скорочення проблемного поля у житті учнівського колективу.

Як справедливо зазначає О. Фісун, від високої здатності педагога до фасилітації навчання залежить індивідуалізований, диференційований і творчий аспект ставлення до учнів. Такий педагог значно більше уваги приділятиме переживанням учнів, вступатиме з ними у діалог, продуктивно співпрацюватиме у навчально-виховному процесі, частіше використовуватиме їх думки у власній роботі, аналізуватиме їх, зберігатиме доброзичливість на уроці [8, с. 70].

Стати взірцем і прикладом для наслідування важко. Однак навчити дитину розуміти її важливість, будувати власне життя, визначати

правильний вибір у ньому, - чи не найважливіша місія кожного учителя. Учні мають розуміти, що головний секрет успішної, самодостатньої, соціально організованої, зрілої і духовно розвиненої особистості у підґрунті висококваліфікованого і професійного виконання своїх професійних обов'язків.

Висновки. Через аналіз низки психолого-педагогічних досліджень, виявлено деякі структурних елементи, що є складниками успішної особистості. Дані складники ми умовно поділили на дві категорії – зовнішні і внутрішні. Проте для їх результативної діяльності необхідне тісне переплетення одних з іншими. Досвід доводить, успішна особистість – це синтез складних явищ, пов'язаних з внутрішнім станом поряд із парадоксальною залежністю від життєвих обставин, яким людина не завжди у змозі протистояти. Тому відповідь на запитання: чи кожен може стати успішним, доволі неоднозначна.

На шкільні роки припадає основна частина змін психологічного і фізіологічного розвитку людини. Постать педагога є важливим фактором у становленні особистості. Функціональні особливості його діяльності полягають у розвитку здібностей учня, практичного інтелекту, орієнтації на самореалізацію, створення умов для гармонійної співпраці із шкільним колективом і залучення до виховного процесу.

Література:

1. Дорнан Дж. Пианино на березу / Дж. Дорнан / Перевод с англ. Г. Лепешкина. – Самара: ООО «ОФОРТ», Самара, - 2005. – 130 с.
2. Гладуелл М. Генії і аутсайтери: Чому одним все, іншим – нічого?» / М. Гладуелл / Вид-во Альпіна-Бізнес-Букс. – 2009. – 246 с.
3. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. - 4-е изд. - М.: Политиздат, 1981. - 445 с.
4. Рэнд Айн Атлант расправил плечи. В 3-х кН. Кн.1. Перевод с англ. – СПб: РИД «Культ-информ-пресс», 1997. – 520 с.
5. Казанжи М. Поняття фасилітативності, її види та деякі грані прояву основної функції / М. Казанжи / Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова, 2012. – Т. 17. Вип. 5. – С. 21 – 37.
6. Фісун О. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен / О. Фісун / Засоби навчання та науково-дослідницької роботи. Випуск 34. – С. 133 – 139.
7. Казанжи М. Поняття фасилітативності, її види та деякі грані прояву основної функції / М. Казанжи / Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова, 2012. – Т. 17. Вип. 5. – С. 21 – 37.
8. Фісун О. Проблема фасилітуючої позиції педагога у наукових дослідженнях / О. Фісун / Професійна освіта. Наукові записки. Серія: Педагогіка, 2011. - № 2. – С.67 – 72.

References:

1. Dornan Dzh. *Pyanyno na berehu* / Dzh. Dornan / *Perevod s anhl. H. Lepeshkyna.* – Samara: ООО «OFORT», Samara, - 2005. – 130 s.
2. Hladuell M. *Henii i autsaidery: Chomu odnym vse, inshym – nichoho?»* / M. Hladuell / *Vyd-vo Alpina-Biznes-Buks.* – 2009. – 246 s.
3. *Fylosofskyi slovar* / *Pod red. Y. T. Frolova.* - 4-e yzd. - M.: Polytyzdat, 1981. - 445 s.
4. *Rənd Ain Atlant raspravyl plechy. V 3-kh kN. Kn.1. Perevod s anhl.* – SPb: RYD «Kult-ynform-press», 1997. – 520 s.
5. Kazanzhy M. *Poniattia fasylytatyvnosti, yii vydy ta deiaki hrani proiavu osnovnoi funktsii* / M. Kazanzhy / *Visnyk ONU imeni I.I. Mechnykova, 2012.* – T. 17. Vyp. 5. – S. 21 – 37.
6. Fisun O. *Pedahohichna fasylytatsiia yak bahatoznachnyi fenomen* / O. Fisun / *Zasoby navchannia ta naukovo-doslidnytskoi roboty. Vypusk 34.* – S. 133 – 139.
7. Kazanzhy M. *Poniattia fasylytatyvnosti, yii vydy ta deiaki hrani proiavu osnovnoi funktsii* / M. Kazanzhy / *Visnyk ONU imeni I. I. Mechnykova, 2012.* – T. 17. Vyp. 5. – S. 21 – 37.
8. Fisun O. *Problema fasylytuiuchoi pozytsii pedahoha u naukovykh doslidsnenniakh* / O. Fisun / *Profesiina osvita. Naukovi zapysky. Seriia: Pedahohika, 2011.* - № 2. – S.67 – 72.